
Krizsán András

FŰZKÁPOLNA A VÖLGYBEN

A magyar alapítású pálos szerzetesrend névadó szentje Remete Szent Pál, a III-IV. századi thébai remete, akit az alapító Özséb esztergomi kanonok névválasztása ellenére csak a rend megalapítása és végleges ratifikálása (1376) után választottak hivatalosan védőszentül. Mivel a rendnek a többi jelentős szerzetesrendtől eltérően nem volt saját alapító szentje, ezért kézenfekvő volt, hogy közösségük múltját feltárják, tagjaiknak bemutassák. A nagy feladatra Gyöngyösi Gergely szerzetes, volt rendfőnök vállalkozott, aki két rendtársa gyűjtésére támaszkodva a középkor végén (1520-1526) megírta rendtörténeti összefoglalóját, *Vitae Fratrum Ordinis Heremitarum Sancti Pauli Primi Heremitaie* címmel. A pálos remete élet XIII. századi kezdeteinek bemutatásakor Gyöngyösi nem kis nehézségekbe ütközött. A remete lét lényegéből adódóan a kezdeteket illetően csak szóbeli hagyományokra támaszkodhatott. Az első írásos emlék, amely rend születésének körülményeire utalt, az az oklevél volt, melyet Pál veszprémi püspök (1262-1275) és királynéi kancellár 1263-ban adott ki. Ezt a fennmaradt dokumentumot Gyöngyösi Gergely oly fontosnak ítélte, hogy művében szó szerint közzétette. Amikor az alapító Özséb (+1270) esztergomi kanonok vagy megbízottai 1262-ben Rómában jártak IV. Orbán pápánál (1261-1264), hogy kísérletet tegyenek a rend elfogadtatására, a szentatya a magyarországi remeteközösségek számára is előírta a Szent Ágostoni regulák átvételét, amit elődje IV. Sándor pápa (1254-1261) a különböző helyeken és szabályok szerint élő erdei remeték számára kötelezővé tett. Döntése előfeltételeként egyházlátogatást írt elő annak megállapítására, hogy a már meglévő közösségek alkalmasak-e (anyagilag-szellemileg) ezen regulák átvételére, megtartására. Az egyházlátogatást Pál veszprémi püspöknek kellett elvégeznie. Ennek a vizitációnak a hiteles dokumentuma az 1263-ban kiadott oklevél. Az összeírási okmányok a rend és kultúrtörténeti vonatkozásokon túl építészettörténeti jelentősége is van, mivel az összeírásban szereplő kolostorok egy részét a szakirodalom eltűntnek, illetve nem lokalizálhatónak nyilvánította. Az oklevél hitelesnek tekintett másolata szerint a ránk vonatkozó szövegrész Gyöngyösi Gergely munkájában a következő képpen szerepel: *Paulus episcopus Wesprimiensis. . . fratres heremitaie diversorum locorum nostrae dioecesis. . . numerum locorum, quae inhabitant, augmentare non possunt. Quorum nomina haec sunt: Insula Pilup Sanctae Helenae, Keuwwkuth Sanctae Mariae Magdalenae, Bohon Sancti Jacobi, Idegysyt Beatae Elisabeth, Bodochum Sancti Emerici, Insula prope Eurmenyes, Elek Sanctae Mariae Magdalenae, Zakach Sancti Domini.*” Vagyis ezen felsorolás szerint a veszprémi püspök joghatósága alá tartozó erdei remeteközösségek: Pilupsziget-Szent Ilona, Kőkút-Szent Mária Magdolna, Bakony-Szent Jakab, *Idegysyt*-Szent Erzsébet, Badacsony-Szent Imre, az Örményes melletti Eleksziget-Szent Mária Magdolna, és Szakácsi-Szent Domonkos voltak a XIII. század derekán. A püspöki oklevélben szereplő pálos szerzetes rendházak azonosítása egy kivétellel (*Idegysyt*) megtörtént. De hol lehetett az a Szent Erzsébet tiszteletére

alapított ismeretlen rendház? Guzsik Tamás művészettörténész kutatásai alapján a püspök a remete közösségben élő barátokat a közeli püspöki vagy főesperességi központokból (Veszprém, Tapolca, Sümeg) kiindulva látogatta meg. A lóháton, vagy szekéren megtett utak a középkori útviszonyoknak megfelelően általában egynapi járóföldre voltak egymástól. Feltételezve, hogy a felsorolás a látogatás időrendi sorrendjét is tükrözi, az ismeretlen helyet a Bakony és Badacsony között kell keresnünk. Szent Erzsébetről viszont viszonylag kevés rendházat neveztek el a megyében (Gyenesdiás, Mihályfa) melyek közül egyik sem hozható kapcsolatba a keresett hellyel. A pálosok *táلودi* kolostora Pula mellett viszont Szent Erzsébet nevét viseli. A Tálódi nevű települést az okiratok 1324-ben említik először, amikor kegyura, a Rátót nemzetségbeli Keszi (Kesei) Lőrinc és László a kolostornak adta a falut. A rendház tehát akkor már létezett, és attól az időtől fogva táلودi kolostornak is nevezik (*claustrum de Thalad*). A korábbi elnevezése sajnos nem ismeretes, írásos okirat nem említi. Az a felvetés tehát, hogy az 1263-ban összeírt *Idegysyt* nem más, mint az 1324-es adományszóki okiratban szereplő kolostor, könnyen valószínűsíthető. Nem mond ennek ellent az *Idegysyt* helynév etimológiai feloldása sem. A szónagyarázatok szerint *Idegysyt*=Hidegség, Hidegkút, Hidegzug vagy Hidegséd a legvalószínűbb. Ezt igazolja az a tény is, hogy a kolostortól nem messze van egy bővizű hideg forrás (*Klastrom vagy Kinizsi forrás*) és folyik ma is a vázsonyi Séd patak. A falak, melyeket romjaikban még ma is látunk, lehetnek azonosak azokkal, amelyeket Pál püspök épen láthatott. Az egyenes szentélyzáródás és nyugati körablak XIII. századi építésre utal.

Pál püspök látogatása az összeírást illetően nem sok eredménnyel zárult. A püspök egyházi fenyték terhe mellett megtiltotta új kolostorok alapítását és a már meglévőket saját fenntartásáig alá vonta. A vizitációs okmány megállapította, hogy a remete közösségek nem rendelkeznek olyan teológiai felkészültséggel, hogy annak alapján a katolikus egyház szervezett közösségében működjének. Az elkövetkező évek azonban

megcáfolták a jelentést. A status quo elfogadása megerősítette az akkor még csak csiráiban élő pálosok közösségét és alig egy évszázad alatt Európa egyik legnépesebb és legvirágzóbb rendjévé váltak.

Ennek a történelmi múltnak állítottunk emléket idén nyáron a Művészetek Völgye rendezvénysorozat ideje alatt egy fűzkápolnával a tálodi réten, ahol a bővizű hideg forrás ered.

(Solymosi László és Guzsik Tamás tanulmányai alapján)

FŰZKÁPOLNAÉPÍTÉS

PULA 2006. augusztus 2-4.

1. nap • Lázás készülődés után láncfűrészsel, ágvágókkal indulunk Apácatomára fűzért. A fűztelepet alig találjuk, de a kockás papírra vetett magyarázó ábra eligazít. Sarf Gyuriék jobbra, Grám Laciék balra vágnak hosszú folyosót a sűrű hajtások között. Hordjuk ki az ágakat, rakjuk az IFA platójára. Délben egymásra nézünk: talán elég lesz. Előre szólok a Bárkásoknak, hogy küldhetik az operatort, fél óra múlva Pulán leszünk. A mozgó bokornak álcázott teherautó hangos dudaszóval bevonul a faluba és megáll a kocsmá előtt, aztán föl a platóra ismét, megyünk tovább, ki a tálodi rétre. A hepehupás erdei út mindenkit próbára tesz. Az operatőr Skodája föladja, visszafordul. Míg a többiek pakolnak, odamegyek a közelben táborozó cserkészekhez. Kezdem magyarul, hogy egy fűzépítményt szeretnénk... – de hárman is a szavamba vágnak: tavaly Budakalászon már építettünk egyet! Ez remek. Profikkal van dolgom. A többit ebéd közben megbeszéljük.

2. nap • A maroknyi lelkes csapat elindul gyalog a rétre. Majdnem tízen vagyunk, még szerencse, hogy kint várnak a cserkészek. Három brigádot csinálunk, a laikusok a vesszőket tisztítják. Metszőollóval levagdossák az oldalágakat, leveleket. A mérnökbrigád tudományos elvek szerint meghatározza a fűzépítmény helyét. Megvan az ideológia: mintha egy kert közepén állna a kápolna, olyan ez a hely. Kitézzük a négy lyukat. Ásás közben váratlanul megjelenik a természetvédelmi felügyelőség embere és valami orchideákat emleget, amik itt szoktak kinőni a földből. Vigyük előbbre az egészet 3-4 méterrel, akkor nincs baj. Négy lyukat betemetni, újabb kitézés, újabb négy lyuk. A harmadik brigáddal nincs baj. A cserkészek mindent tudnak. Úgy kötegelik a vesszőket, olyan remekül csinálják, drótozzák, tűzködik, hogy

öröm nézni. A *spanifer*–racsni rakományrögzítő – nem elég. Sebaj, a cserkészeknek az is van. Segítségükért csak annyit tudok cserébe felajánlani, hogy délután ingyen megnézhetik a Hamletet Pulán, a templomkertben. Délre elfogy a vessző. Tiszta szerencse, hogy a helyszín tele van fűzbokrokkal. Nem kell messzire menni anyagért. Sarf Gyuri ismét az ágvágóval vágja a vesszőket, és hordják a többi közé. Csodálatos szép hosszú vesszők. Túl vagyunk a holtpontra, ebből már lesz valami.

3. nap • Sűrű, sötét felhők tornyosulnak. Esik az eső, alig vagyunk néhányan. Azért létrát a vállra és indulunk. Útközben elmesélem, hogy ezen a helyen volt a pálos szerzetes rend első erdei remete közössége IV. Orbán pápa idejében. A cserkészek ma nem tudnak segíteni, jönnek a kis táborozók, őket kell fogadniuk. Kupaktanácsot tartunk. Ha egész nap így fog esni, biztos nem leszünk kész. Gyuri szerint három köteget meg tudunk csinálni, legyen háromlábú a kápolna. Újabb kitézés következik és újabb három lyuk, összesen tizenegy. Mintha egy vakondtanya közepén építkeznénk, olyan a föld körülötünk. De a dolog kezd kialakulni. Délben még egy nagy zuhét ki kell várnunk a ponyvák alatt, aztán kitisztul az ég, a nap is kisüt és jöhet a lényeg. Kezdjük beállítani a fűzoszlopokat. Döbbenetes, ahogy a hét méter magas kötegek felemelkednek egymás után. A fűz úgy hajlik, idomul a kezünk alatt, mintha meg akarná hálálni, hogy ennyit foglalkoztunk vele. Rögtön kialakul a végső forma. Először egy indián sátorhoz hasonlít, de mikor az oldalhajtásokat visszahajtuk, mintha inkább nagy kapu lenne. Van a csapatban egy igazi művész: a kosárfonás mestere. Előző nap nagy kört kötözött vesszőkből, ma csinált még kettőt. Ezt tesszük föl a három oldalmezőbe, amitől az egész igazi gótikus szerkezetté válik. Igazi fűzkápolnává.

